

STADSHOLMEN

LOTSEN 17

Åsögatan 203-205

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

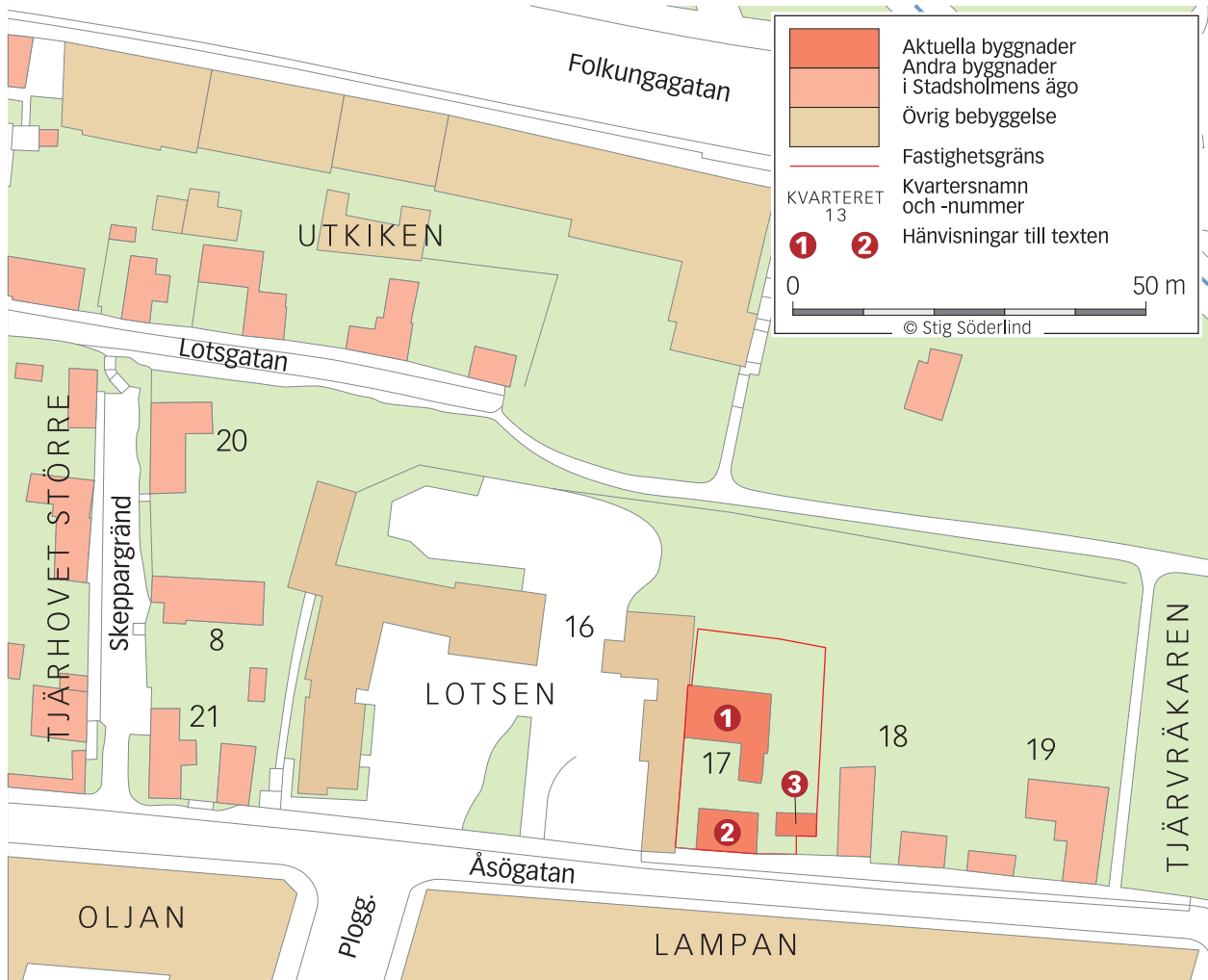
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- ❶ GÅRDHUSET
- ❷ GATHUSET
- ❸ UTHUSET

GATHUSET SETT FRÅN GÅRDEN. DÖRRÖPPNINGEN TILLKOM VID RENOVERINGEN 1959 OCH ERSATTE ETT TIDIGARE FÖNSTER.
FOTO: J. MALMBERG.

De två bostadshusen representerar den stenhusbebyggelse som uppfördes i området under tidsperioden sent 1700-tal till 1800-talets mitt.

Dessa byggnader är småskaliga, till skillnad från de stenhus från 1880-tal till 1930-tal som finns i omgivningarna och som visar på den enorma skalförskjutning som skedde under stenstadens expansion på malmarna.

De två stenhusens exteriörer är väl bevarade. Gårdshuset har också en intressant planlösning med en genomgående sal samt en del äldre, fast inredning. Till skillnad från den intilliggande trähusbebyggelsen representerar de båda husen ett borgerligt bostadsskick.

Lotsen 17 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Åsöberget har, tillsammans med Djurgårdsstaden, den mest omfattande och sammanhängande trähusbebyggelsen i Stockholm. Den enhetliga bebyggelsen har sina rötter i sent 1600-tal och tidigt 1700-tal. Stadens och rikets utskeppning av tjära gjordes under 1600-talet från det så kallade Tjärhovet vid Tegelviken, och från 1687 till 1910 fanns stadens största skeppsvarv på platsen. En stor del av varvsarbetarna slog sig ned på det närbelägna Åsöberget och kom att vara i majoritet bland de boende fram till 1800-talets sista decennier. Sägargatan har till exempel fått sitt namn av de många sågare som arbetade vid varvet och också bodde i området. Även folk som arbetade på Beckholmen eller Djurgårdsvarvet hade

GÅRDSHUSET SETT FRÅN ÖSTER. I FLYGELN LÅG TIDIGARE KÖKET. I DAG FINNS HÄR BADRUM OCH PANNRUM. FOTO: J. MALMBERG.

med båt nära till arbetet och många bodde i Åsöbergets trästugor. Under 1700-talet tillkom nya yrkeskategorier bland de boende allteftersom flera textilmanufaktur etablerades på östra Södermalm.

De då avlägsnet belägna och bergiga tomterna var utan större värde för staden och uppläts för bostadsbebyggelse mot en relativt låg årsavgift. Flera timmerhus uppfördes under 1700-talets första årtionde och marken fortsatte att tas i anspråk under århundradets första hälft. Tomterna bebyggdes som stadsgårdar med ett eller flera bostadshus och bodar. Även fåhus har förekommit. Åsöberget var ett av de områden där trähus fortsatte att uppföras efter 1730-talets förbud mot trähusbyggande. På 1770-talet och under 1800-talets första hälft uppfördes några tidstypiska putsade stenhus och på 1880-talet byggdes ett par hyreshus vid Folkungagatan. I början av 1900-talet sprängdes Sägargatan ned för att råda bot på de stora höjdskillnaderna och underlätta kommunikationerna. År 1931 sänktes på samma sätt Åsögatan. Åsöbergets trähus ligger därför i dag högre än omgivande stenhus.

Arkivhandlingar berättar att Åsöberget tidigt var

ett av stadens fattigaste och mest eländiga områden. Situationen var som på flera andra håll i Stockholm särskilt problematisk under 1800-talets andra hälft då huvudstadens befolkning ökade explosionsartat och trångboddheten var ett enormt problem. Fram till 1900-talets mitt dominerades befolkningen nästan helt av arbetare.

Fastigheterna förvärvades successivt av staden under åren 1881–1927. Ledamoten av stadsfullmäktige, Anna Lindhagen, började på 1910-talet verka för ett bevarande av några äldre stockholmsmiljöer. Samfundet Sankt Erik föreslog 1915, tillsammans med den då ledande stadsplanarkitekten Per Olof Hallman, att några ”gammelkvarter” i stadens ägo borde bevaras som så kallade asylområden; intakta historiska miljöer som kunde ge en mycket bättre bild av äldre tiders levnadsvillkor än några bevarade träkåkar här och var. Till dessa asyler kunde även andra timmerhus flyttas. En av de föreslagna miljöerna var den ålderdomliga och relativt enhetliga bebyggelsen på Åsöberget. Under 1940-talet intensifierades diskussionerna i kulturresevatsfrågan och Stadsmuseet hävdade att Åsöberget, näst efter Vita Bergen, var

GATHUSET SETT FRÅN ÅSÖGATAN. FOTO: B. ENGLUND 1959. SSM:S ARKIV, F59015.

det område där det var mest angeläget att inrätta ett reservat. Åsöberget blev först ut att rustas upp efter det formella beslutet i stadsfullmäktige att inrätta kulturreseptat 1956.

Under de mer än tio år som upprustningen pågick blev åtgärderna i vissa fall genomgripande, bland annat beroende på husens dåliga skick och myndighetskrav på moderna bostäder med till exempel badrum och högre takhöjder. Vissa hus revs och byggdes upp på nytt, andra kompletterades eller byggdes om. Tack vare detta räddades mycket som annars hade försvunnit, och trots de till synes radikala åtgärderna ger Åsöberget i dag en fin bild av ett äldre Stockholm före 1800-och 1900-talens stora stadsomvandlingar.

HISTORIK

Tomten uppläts 1733 men de två stenhusen är uppförda vid 1800-talets mitt. Gårdshuset (Nr 1) byggdes 1846 och det lilla gathuset (Nr 2) året efter. Bygglovritningarna visar att gathuset ersatte ett äldre trähus och inrymde två spegelvända enrumslägenheter med kök och gemensam förstuga. Gårdshuset med stor sal, altan och köksflygel uppfördes för en familj,

eventuellt för byggherren Hassells egen räkning. Fastigheten förvärvades av staden 1885.

En upprustning gjordes 1959 för hyresgästen; konstnären Bo Beskow. Det var planerat att hans fru skulle använda gathuset som keramikverkstad, eftersom huset ansågs för litet och ligga för skuggigt för att fungera som bostad. Dörren mot gården tog upp för att möjliggöra kommunikation mellan de två byggnaderna på tomten. Det är emellertid tveksamt om gathuset någonsin kom att användas som verkstad.

På gårdshuset sattes köksingången igen vid renoeringen. Det tidigare köket i flygeln byggdes om till badrum och pannrum. Ett nytt kök installerades i en tidigare kammare och i ett av sovrummen byggdes garderober. Vinden inreddes, ett vedskjul och ett utedass i trä revs liksom en altan med trappa som ersattes av en ny i enklare utförande.

BYGGNADSBESKRIVNING

Tomten är bebyggd med två stenhus (Nr 1 och 2 på kartan) och en träbod uppförd 1959 vid den östra tomtgränsen (Nr 3). Den senare delar hyresgästen med grannarna i Lotsen 18. Gårdsplanen mellan

GÅRDSHUSET SETT FRÅN GÅRDEN UNDER RENOVERINGEN 1959. FOTO: B. ENGLUND.
SSM:S ARKIV, F59016.

byggnaderna är belagd med öländsk kalksten och den sluttande tomten har nyligen terrasserats. Gårdshuset är sammanbyggt med en av daghemsbyggnaderna inom grannfastigheten Lotsen 16. Enligt trädgårdsinventeringen 2002 växte bland annat plommon på tomten.

Gårdshuset (Nr 1 på kartan)

Huset är en gulputsad envåningsbyggnad med inredd vind och tegeltak. Den före detta köksflygeln är lägre och har en ursprunglig pardörr. Fönstren är höga och sexdelade. Byggnaden ligger i en sluttning och till altandörren på nordfasaden leder en enkel trätrappa. Invändigt har byggnaden en mycket välbevarad planlösning. Huset domineras av en genomgående sal där den ursprungliga altandörren med handblåst glas är placerad centralt mot trädgården. På ursprungsritningen är salen genomgående medan uppmättningsritningar från 1957 visar flera sekundära mellanväggar i rummet. Fyra halvfranska pardörrar är symmetriskt placerade i salens hörn. På ursprunglig plats för salens eldstad står numera en blåvit

1700-talskakelugn, en deposition från Stadsmuseet. I ett av sovrummen finns en kakelugn från cirka 1900. Flertalet golv är ursprungliga plankgolv som lackats men även linoleumgolv förekommer. Vindsvåningen nås genom en ursprunglig kalkstenstrappa. På vinden finns ingen äldre inredning. I källaren är ursprungliga konstruktioner med valvbågar av tegel synliga.

Gathuset (Nr 2 på kartan)

Huset är en murad och gulputsad envåningsbyggnad med flackt, tegeltäckt sadeltak. Taklisten är putsad och profilerad. Gatufasaden är symmetriskt uppbyggd med en centralt placerad pardörr från 1800-talet flankerad av låga fönster med fönsterluckor. Fönstren har lösa innerbågar från 1800-talet. Dörren på gårdsfasaden är inte ursprunglig utan har ersatt ett fönster. Invändigt har rumssambanden ändrats för att ge bättre funktion. Två murade spisar finns i ungefärliga ursprungliga lägen men har ett senare utförande. Till bevarad äldre inredning hör halvfranska fyllningsdörrar.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.